COLLECTANEA BOTANICA
Vol. XI, N.º 1
Barcelona 1979

ANTONI DE BOLÒS I VAYREDA

(Olot, 17 gener 1889 - Barcelona, 17 desembre 1975)

Antoni de Bolòs, un home modest i de bona voluntat, hagué de dur el timó de l'Institut Botànic de Barcelona, la institució cabdal de la Botànica catalana, durant anys molt difícils. Ho feu dignament, evità el col·lapse de l'Institut i deixà als seus successors un Institut Botànic que manté els trets essencials de centre d'alta recerca científica que l'havien caracteritzat des de la seva fundació. Cal que la seva labor abnegada i pacient sigui reconeguda per les noves generacions de botànics, que li deuen una bona part de les possibilitats que ara tenen de fer un treball científic seriós.

La preparació d'una nota biogràfica sobre Antoni de Bolòs és especialment delicada per al que l'escriu, fill i col·laborador directe del biografiat. En redactar la necrologia de persones allunyades hom sol fer-ne un elogi superficial, a base de fer ressaltar els aspectes positius de llur actuació i de passar per alt els que no serien tan favorables. Però, si es tracta d'una persona amb qui hom ha conviscut íntimament i amb qui ha col·laborat anys i anys, per una banda la proximitat fa difícil la valoració objectiva de les qualitats del biografiat i per altra determina un coneixement molt directe de les seves limitacions. Davant la disjuntiva de fer-ne un panegíric retòric o bé d'intentar-ne una semblança real, m'inclino pel segon camí. Sé que si ho pogués demanar al meu pare, com tantes coses li demanava quan era viu, amb la confiança de rebre'n un bon consell, ell ho voldria així.

Antoni de Bolòs i Vayreda, entre els íntims anomenat Anton

Bolòs, era fill de Ramon de Bolòs i Saderra,[1] apotecari d'Olot, i d'Assumpció Vayreda i Vila.

Eren oncles seus, doncs, el botànic Estanislau Vayreda, el pintor Joaquim Vayreda i l'escriptor Marià Vayreda, elements importants del nucli d'intel·lectuals que sostenien a Olot el moviment de la Renaixença cultural i política de Catalunya durant el darrer quart del segle XIXè.

L'autor d'aquestes línies no arribà a conèixer el seu avi, Ramon Bolòs. La idea que en té és que era un home bondadós i afable, però d'idees més aviat tancades i de tendència patriarcal i autoritària. Havia pres part a la guerra carlina de 1872-76 i no seguí pas, almenys d'una manera completa, l'evolució que conduí els Vayreda i tants d'altres antics carlins als rengles del catalanisme democràtic. Tota la vida feu d'apotecari i, com a distracció, s'ocupà de Botànica, tal com havien fet ja alguns dels seus avantpassats, sobretot el seu avi i el seu rebesavi. Recollia plantes i les determinava, principalment amb el manual francès de Gillet i Magne. Estava en relació amb alguns altres botànics i en primer lloc amb el seu cunyat Estanislau Vayreda, però treballava amb molta menys intensitat que aquest darrer. Publicà alguns petits estudis sobre geografia de la Garrotxa i algunes de les seves observacions. Ramon Bolòs fou el primer mestre de Botànica del seu fill Anton.

Assumpció Vayreda es morí en plena joventut, de manera que no es pogué ocupar de l'educació dels seus fills. Ramon Bolòs es tornà a casar amb Cecília Pujolàs, una noia de Santa Pau. La senyora Cecília, com l'anomenàvem dins la família, fou una excel-

1. L'ús de la partícula *de* davant el cognom, en realitat, no és pas antic, sinó que ve de la generació dels Bolòs i Saderra; i encara el pare del biografiat, Ramon Bolòs, vacil·lava molt a l'hora d'escriure el seu nom. Dins la família hom ha volgut justificar aquest ús dient que té l'origen en el segle XIIIè, època en la qual residia ja a Olot Arnau des Bolòs, possiblement procedent del llogaret de Bolòs, del Ripollès, i hipotètic avantpassat de tots els Bolòs olotins (vegeu M. DE GARGANTA, *Francisco Bolòs y la cultura de su tiempo*, p. 11, Barcelona 1936).

Fig. 1. — Antoni de Bolòs al bosc caducifoli de les Guilleries.

lent mestressa de casa i tots en conservem un agradable record. Però, amb el seu segon matrimoni, Ramon Bolòs s'allunyà una mica dels Vayreda i, amb ells, del nucli més progressiu dels intellectuals olotins. Anton Bolòs, un noi més aviat introvertit i de poques paraules —en això retirava als Vayreda (v. R. Benet: *Joaquim Vayreda,* p. 16-17, Barcelona 1922)— pujà doncs dins un cert isolament, cosa que influí sobre tota la seva vida.

En la seva primera jovenesa Anton Bolòs s'incorporà a la Joventut Carlina, però aviat hi trencà i s'uní als elements que a Olot sostenien la cultura i les reivindicacions nacionals de Catalunya. Entre els seus amics d'aquell temps esmentem el pintor Francesc Vayreda, cosí seu, Josep Maria Capdevila, que havia d'esdevenir el seu cunyat, els germans Joan i Miquel de Garganta, aquest darrer, botànic i historiador de la ciència ben conegut, Jaume Tenas, un dels primers catalans que han fet estudis de Briologia, Josep Munteis, Francesc Fontfreda, etc. Aquest grup realitzà una feina considerable de transformació de la sccietat olotina. Hom li deu un dels moments més brillants de la vida cultural de la capital de la Garrotxa.

Antoni de Bolòs feu estudis de farmàcia a la Universitat de Barcelona i es llicencià l'any 1909. A la facultat el seu professor de Botànica fou l'il·lustre antropòleg i micòleg basc Telesforo de Aranzadi, però, segons sembla, ell passà pels cursos com un estudiant corrent i no tingué cap relació especial amb els seus professors.

Retornat a Olot, a vint anys d'edat aproximadament, els que l'hem conegut ens l'imaginem com un jove ple de fervor pels ideals de reconstrucció del país que dominaven a l'ambient en què vivia, interessat vivament per la natura, que sempre havia estimat amb passió, i per tots els aspectes de la vida cultural: per l'art —la pintura, la música— i per la ciència, sobretot per la Botànica, que cultivaven amb més o menys d'intensitat alguns dels seus parents i amics. Aviat fou elegit regidor de l'Ajuntament d'Olot i fou encarregat de supervisar les activitats de la Biblioteca Popular, que aleshores acabava d'ésser fundada. A desgrat de tot això, la seva

preparació científica i cultural, fruit de l'educació que havia rebut als escolapis d'Olot i a la Universitat de Barcelona, era plena de deficiències. Concretament, coneixia les plantes d'una manera molt imperfecta i, sobretot, la formació biològica que li havien donat a la Universitat era gairebé nul·la. D'altra banda, si bé havia arribat a assolir una visió força justa dels grans problemes de la humanitat, una lleugera tendència somniadora el feia mantenir-se a una certa distància de la realitat material de cada dia i el portava més a l'examen contemplatiu de les coses que a la intervenció activa. Tota la vida pintà paisatge, sempre que tenia una estona lliure, i possiblement si hagués seguit la seva tendència natural s'hauria inclinat més cap a ésser pintor que no pas home de ciència. Però las circumstàncies familiars i també la seva amor a la natura l'empenyeren a ésser botànic.

L'hivern de 1913-14 fou molt fred i pel gener feu grans nevades (*Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 14: 33). Ramon Bolòs volgué anar a veure el paisatge nevat, però el fred no li anà bé, va agafar una pulmonia i es morí el 2 de febrer de 1914 (*Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 14: 83). A partir d'aquest moment Antoni de Bolòs fa plenament d'apotecari, però no oblida la Botànica. L'any 1916 fou admès com a membre de la Institució Catalana d'Història Natural. El 1919 es casà amb Maria Capdevila i de Balançó, filla de Vicenç Capdevila i Boloix, un home de Sant Vicenç dels Horts que, ascendint des d'una situació social modesta, havia esdevingut notari d'Olot. Maria Capdevila, clarivident i decidida, de temperament comprensiu i altruista, lleugerament decantat cap a les posicions puritanes, ocupà en molts d'aspectes una posició dominant dins la família i contribuí fortament amb el seu esforç a fer que Anton Bolòs pogués realitzar una obra positiva. La seva intervenció en les grans opcions familiars fou sempre decisiva, però, encara que interessada d'una forma global en les qüestions intel·lectuals, no participà mai en els afers estrictament científics, si bé donà suport a les iniciatives que preníem els que estavem al seu voltant.

Establerta l'any 1923 la dictadura del general Primo de Rivera, Antoni de Bolòs fou empresonat dues vegades acusat de catala-

nisme. La primera, juntament amb els altres regidors dels Ajuntaments catalans que, abans de la dictadura, havien presentat una petició on es demanava l'autonomia de Catalunya. La segona, amb motiu d'una acusació que el jutge militar hagué de reconèixer que era falsa. Antoni de Bolòs sabé més tard el nom de l'autor de la falsa acusació, un carlí d'Olot. L'autor d'aquestes ratlles respecta la voluntat del seu pare de no fer-lo públic.

El malestar que hi havia a Olot, el fet que els negocis no devien anar gaire bé i, probablement, la pressió de la seva muller, d'arrels barcelonines i desitjosa d'acostar-se als seus pares, que, jubilat el notari Capdevila, se n'anaven a viure a Barcelona, feren que Antoni de Bolòs, olotí per tots quatre costats, es vengués la farmàcia d'Olot i comprés a Barcelona l'antiga farmàcia d'Antoni Novelles, a la cantonada de la Rambla de Catalunya amb el carrer de València. L'any 1927 la família es traslladà a Barcelona.

Els primers anys de vida a Barcelona foren molt durs per a Anton Bolòs i els seus. Fins ací he intentat d'exposar allò que m'han contat, en aquest moment comencen els records personals. En aquell temps la vida d'un apotecari sense gaire esperit comercial, com era el pare, i sense capital, era una veritable esclavitud. La farmàcia era oberta des de les 8 del matí fins a les 9 o a les 10 del vespre, sense interrupció. El pare venia a dinar amb presses, car havia de substituir el dependent, que també havia de dinar. Els diumenges i festes la farmàcia també havia d'estar oberta. Aquests dies l'apotecari i el dependent es repartien la feina de manera que un feia el matí i l'altre la tarda. El pare tenia lliure, doncs, una setmana un matí i l'altra una tarda. I encara, tot aquest esforç no rebia pràcticament compensació econòmica. No ens va mancar mai materialment el menjar, però vivíem amb una justesa extrema i ens endeutavem progressivament. Hom pot imaginar què havia de representar per a un home com Antoni de Bolòs haver abandonat la terra on havia nascut, on tenia els amics, i on la muntanya i el bosc eren a quatre passes de casa, per a recloure's en una botiga de l'eixampla de Barcelona, sense poder pràcticament sortir mai de la ciutat. Però ell acceptà la situació sense protestar. Les queixes

Fig. 2. – A Sant Quirze de Besora, 27 març 1960.

sobre la vida que duia el pare, jo les havia sentides de la mare, però mai d'ell mateix, que amb els seus fills, els pocs moments que estàvem junts, es manifestava sempre jovial i optimista. Això sí, la natura i les excursions eren sempre al pensament del pare, de tal manera que la primera idea que jo vaig tenir de la seva professió no va ésser que fos apotecari o que fos botànic, sinó que era excursionista. La seva il·lusió màxima, en aquella època, eren els vuit dies de vacances que es prenien a l'estiu ell i el dependent. Mesos abans ja feiem projectes d'excursions per a aquesta setmana, que solíem passar a pagès, a Santa Pau.

Malgrat els gravissims obstacles que li impedien de fer res de bo en el camp de la ciència, Antoni de Bolòs es posà en contacte

amb els botànics de Barcelona, que aleshores no eren gaire nombrosos, i en primer lloc amb Pius Font i Quer, a qui ja coneixia de l'època olotina; Antoni de Bolòs sentia una gran estima pel doctor Font, com l'anomenàvem a casa, estima que li durà tota la vida. Participà també a les activitats de la Institució Catalana d'Història Natural i en fou secretari els anys 1928 i 1929. Els que coneixem el seu temperament, radicalment mancat d'eficiència administrativa, no ens el sabem imaginar ocupant aquest càrrec, i menys encara en un temps que no disposava ni tan sols d'una estona per a assistir a les reunions mensuals de l'entitat. Força més tard tornà a pertànyer al consell directiu de la Institució, com a conseller elegit per als anys 1935 i 1936. La interrupció d'activitats provocada per la guerra i per la persecució ulterior contra la cultura catalana feu que aquest consell es mantingués en funcions fins a l'any 1949.

L'any 1934 Pere Vayreda i Olives cedí l'herbari d'Estanislau Vayreda a l'Institut Botànic de Barcelona i demanà que el seu cosí, Antoni de Bolòs, s'encarregués dels treballs d'ordenació d'aquest herbari. Font i Quer, aleshores director de l'Institut, accedí a aquesta petició i el dia 18 de juliol de l'any 1934 Antoni de Bolòs fou nomenat Conservador d'Herbaris de l'Institut amb caràcter interí. La seva entrada a l'Institut Botànic no era prevista en els projectes que havia fet per al desenvolupament de l'entitat el Dr. Font, el qual inicialment l'admeté una mica a contracor. Font havia fet entrar a la Universitat autònoma de Barcelona dos botànics que havien d'esdevenir figures de prestigi mundial, els alemanys Rolf Singer i Werner Rothmaler, i volia que la Botànica catalana adquiris bases científiques sòlides, bases que no era fàcil que establís un erudit local més aviat encongit, amb una formació autodidàctica i incompleta. Per a Antoni de Bolòs, en canvi, l'entrada a l'Institut Botànic representà una nova vida: la possibilitat de treballar seriosament en Botànica i la ruptura, almenys parcial, amb l'esclavitud de la farmàcia.

Els primers anys de treball a l'Institut Botànic foren per a ell d'aprenentatge intens. Allà estava en contacte amb figures importants de la Botànica com eren, en primer terme, el director Pius

Font i Quer, i també Werner Rothmaler i altres homes de ciència, que li mostraven uns horitzons molt més amples que els que ell havia pogut veure fins aleshores. Sota la direcció exigent de Font i Quer treballà en la determinació de plantes, corregí molts de conceptes inexactes que portava a conseqüència de la seva formació irregular i adquirí progressivament els criteris d'ordre i de pulcritud necessaris per al treball en un museu. De mica en mica obtingué un extens coneixement de la multiplicitat de les espècies vegetals, que no tenia quan va entrar a l'Institut, es familiaritzà amb les idees d'evolució dels organismes i de filogènia, que en l'ambient en què inicialment s'havia format eren considerades nefandes, i agafà les primeres idees de Geobotànica. Recordo encara el dia, devia ésser per l'agost de l'any 1935, que estant a la Salut de Collsacabra, en les curtes vacances estivals, ell i jo intentàrem per primera vegada de fer un inventari de vegetació en una landa de *Calluna* amb *Betula pendula*, seguint les instruccions que el pare havia rebut del seu amic el professor Josep Cuatrecasas.

Les tràgiques vicissituds de la guerra 1936-39 determinaren que s'afermés cada vegada més l'amistat entre Antoni de Bolòs i el doctor Font i Quer, que ja l'havia admès plenament com a col·laborador immediat. L'un i l'altre eren homes que no tendien gaire a expressar l'amistat amb manifestacions externes. Però la compenetració que existia entre ells dos era completa. Pel cantó del meu pare, que naturalment és el que conec més, l'afecte que sentia pel Dr. Font no va sofrir mai cap inflexió.

L'any 1939, amb el canvi de règim, el Dr. Font fou destituït i processat. Això plantejà al pare un greu problema de consciència. Hom vacil·là sobre si calia retirar-se de l'Institut Botànic per solidaritat o si valia més aguantar el cop i tractar de salvar allò que fos possible. La decisió, en aquest segon sentit, fou aprovada per Font i Quer tan aviat com li pogué ésser comunicada.

Trobem doncs a partir d'aquest moment Antoni de Bolòs en funcions de director accidental de l'Institut Botànic de Barcelona, sol, sense gaire experiència i amb poquíssims mitjans de treball. La interinitat durà molts anys. Només el 1944 li fou reconegut oficial

ment el càrrec de Conservador tècnic de l'Institut. L'any 1956 fou nomenat director de l'Institut Municipal de Ciències Naturals, que agrupava els diversos museus i centres de ciències de l'Ajuntament de Barcelona. Des d'aquest càrrec intentà de seguir la política que havia defensat abans, és a dir, de deixar el màxim d'autonomia a cadascun dels centres per tal que pogués seguir els seus propis camins.

Una de les primeres tasques que hagué de fer com a director accidental, fou el trasllat de l'Institut, de la casa del carrer de Sant Gervasi, que ocupava durant la guerra, a l'edifici del Parc de Montjuïc on encara ara és situat. L'operació restà llesta per l'abril de 1941.

Devia ésser pels volts de 1944 o 1945 que dos il·lustres professors de la Facultat de Filosofia i Lletres, en nom de l'Instituto Español de Estudios Mediterráneos, proposaren a Antoni de Bolòs la feina d'adaptar la «Flora de Catalunya», de Cadevall, a les noves circumstàncies, posant-la al dia i traduïnt-la al castellà. La resposta a aquesta proposició fou negativa, però en el curs de la conversa sorgí la idea de fer un treball diferent, que permetés d'utilitzar els pobres recursos disponibles en una forma útil al país. Aquest fou l'origen de les activitats que conduiren a la publicació, el 1950, del volum «Vegetación de las comarcas barcelonesas», en el qual es reuniren els coneixements sobre flora i vegetació dels voltants de Barcelona que hom posseïa en aquell moment. El pare em va voler associar a l'obra. Ni ell ni jo no teníem gaire idea de què significava aquell «Instituto» i jo només vaig acceptar de col·laborar amb el pare, sense tenir cap tracte amb l'«Instituto». Després d'examinar l'afer detingudament vam decidir que calia fer una obra d'estil diferent al de les «Anotacions a la flora olotina» de 1934 i vam acordar de repartir-nos la feina de manera que el pare s'ocupés de reunir dades florístiques, de la determinació de materials, etc. i que jo tractés d'aportar criteris moderns tant en taxonomia com en geobotànica i que m'encarregués de la redacció definitiva del text. El pare i jo vam resseguir tot el territori comprès entre Sant Llorenç del Munt, Badalona,

Sitges i Martorell i vam intentar de resoldre un darrera l'altre els problemes que presentava la flora i la vegetació de la contrada. L'any 1950 el llibre fou publicat, amb alguns retocs de toponímia no autoritzats pels autors.

Acabat el treball de Barcelona, el pare i jo treballàrem molts anys de manera conjunta. Ell organitzava i dirigia les campanyes d'exploració, al Montseny, a la Garrotxa i a moltes altres contrades, sobre les quals disposem de fitxers florístics inèdits relativament complets.

Durant el temps que feu de director de l'Institut Botànic, Antoni de Bolòs realitzà una sèrie d'accions que mereixen d'ésser recordades:

1) *Adquisició i ordenació de col·leccions.* Seguint la política de Font i Quer, que tractava de reunir a l'Institut Botànic tots els

Fig. 3. – Excursió micològica, octubre 1961. A Vinaròs. D'esquerra a dreta: David Terrades, Josep Vigo, Pius Font i Quer, Margarida Masclans, André Bertaux, Oriol de Bolòs, Antoni de Bolòs, Manuel Calduch.

elements importants per a l'estudi de la flora catalana, regularitzà la situació de la col·lecció Salvador (1947) i treballà en la seva ordenació, obtingué que l'Ajuntament adquirís l'herbari Sennen (1949, 1950), importantíssim per als estudis florístics, i rebé encara la biblioteca Cadevall.

2) *Manteniment de les publicacions de l'Institut.* L'activitat d'un centre de recerca científica es manifesta principalment en la publicació de treballs originals. Els Museus de Ciències Naturals de Barcelona havien tingut una intensa activitat de publicació fins a la guerra. Però després de 1939 aquesta activitat es feu difícil. Antoni de Bolòs comprengué la importància capital que tenia per a l'Institut Botànic de reprendre-la i s'ocupà de l'afer amb un interès molt especial. L'any 1944 l'Institut reprengué les seves publicacions editant un dels primers texts importants de Ramon Margalef, aleshores un jove que començava a treballar amb gran empenta i al qual Antoni de Bolòs, amb visió de futur, estava convençut que calia donar facilitats per tal que pogués seguir el seu camí científic. El 1946 apareix el primer fascicle de «Collectanea Botanica», que inicialment havia estat pensada per Antoni de Bolòs com una publicació periòdica de la qual sortirien dos fascicles cada any. Aquesta publicació havia de substituir els periòdics botànics catalans que les circumstàncies havien obligat a interrompre: la revista «Cavanillesia» de Pau, Font i Quer i Cuatrecasas, estroncada el 1938, el «Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural», aturat també el 1936, i les altres publicacions de l'Institut Botànic, de moment difícils de continuar. «Collectanea Botanica» ha passat per moltes vicissituds, però ha arribat fins al moment present i, si bé no ha pogut assolir la periodicitat regular que hom havia projectat, ha estat el portaveu principal, i durant molt de temps únic, de la Botànica catalana, gràcies al qual el treball dels nostres homes de ciència ha pogut arribar als medis botànics internacionals.

3) *Organització de cursets i d'altres activitats col·lectives.* L'Institut Botànic feu venir a Barcelona personalitats eminents de la ciència internacional com J. Braun-Blanquet (1947, 1948,

Fig. 4. – Arbucies, 1955. Al fons, Anna Invers i Josep Vives. Al costat, la furgoneta municipal amb la qual hom feu moltes campanyes d'exploració botànica.

1949), V. Allorge (1952), E. Frey (1953), W. L. Kubiëna (1958), M. Welten (1958), etc. L'expansió que han tingut els estudis de Fitocenologia, de Briologia, de Liquenologia, etc. a la nostra terra és en part conseqüència de les activitats d'aquests professors, patrocinades per l'Institut Botànic.

4) *Treball florístic i taxonòmic.* Són les dues especialitats que l'ocuparen principalment. Com hem indicat abans, a més de la flora de les comarques barcelonines, treballà en la preparació d'una flora del Montseny i en un projecte pel qual sentia un interès especial, la flora de l'alta conca del Fluvià, la seva terra olotina. Però ni l'un ni l'altre d'aquests dos projectes no arribaren a la conclusió final. Organitzà també un gran nombre de campanyes d'exploració i de recol·lecció de materials que el portaren d'un cap a l'altre dels

Països Catalans i sovint a terres d'Aragó, més rares vegades a Andalusia i a Occitània. En aquestes activitats d'exploració és on es manifestava amb més plenitud la seva personalitat de botànic de camp. Amb els anys, havia adquirit una considerable experiència florística, coneixia bé les plantes i sabia quins eren els problemes i els punts crítics; i, sobretot, tenia autèntica vocació d'explorador. L'organització de les campanyes era senzilla, però els serveis funcionaven amb eficiència. Els participants, entre els quals hi havia sovint el Dr. Font i Quer i altres col·laboradors de l'Institut, treballaven amb el màxim d'intensitat. Durant els anys que es mantingué aquesta activitat el coneixement florístic de la nostra terra avançà notablement. Alhora l'equip de l'Institut Botànic posava les bases de la Fitocenologia catalana i elaborava la cartografia bàsica de les grans unitats fitogeogràfiques del país.

Antoni de Bolòs feu també algunes revisions de tàxons particulars, les referències concretes de les quals apareixen a la bibliografia que segueix.

5) *Treball al Jardí Botànic de Barcelona.* Antoni de Bolòs sentia una especial passió pel Jardí Botànic, al qual dedicava moltes hores. A les excursions sempre feia recollir material viu per plantar al Jardí. Així hi va introduir alguns centenars d'espècies, una part de les quals encara s'hi mantenen. Però la seva acció individual no podia pas impedir que el Jardí, mancat de personal i de consignacions, portés una vida molt migrada. A desgrat de tot, l'any 1957 el Jardí, que fins aleshores era només assequible als especialistes, fou obert al públic. El 1939 al Jardí Botànic hi havia principalment plantes d'Andalusia i del Marroc. Interromputs a partir d'aquella data els estudis a l'Àfrica i reduïts a poca cosa els que hom feia a Andalusia, el 1957 la proporció d'orígens geogràfics s'havia inclinat cap a un augment de les espècies baleàriques, ja representades abans de la guerra, i sobretot cap a un predomini de les plantes de muntanya mitjana, força ben adaptades al clima local dels sots de Montjuïc on és situat el jardí. La política municipal de no substituir els funcionaris que desapareixen per jubilació o mort feu impossible de mantenir el jardí obert al públic i per això

Fig. 5. – Estudiant el *Juncion maritimi* als aiguamolls litorals de Cubelles, amb Montserrat Ubach i Pere Montserrat. Excursió de la Institució Catalana d'Història Natural. Octubre de 1948.

Fig. 6.– En el Jardí Botànic de Barcelona, amb Ramon Puig i Antoni Lòpez.

al cap de tres o quatre anys hom va haver de tornar a la situació anterior. Però Antoni de Bolòs no es desanimà i continuà treballant amb l'esperança que un dia o altre Barcelona tindria el Jardí Botànic que correspon a una ciutat de la seva categoria.

El 1959 Antoni de Bolòs fou jubilat del seu càrrec municipal, en complir setanta anys. La plaça que deixava vacant a l'Institut Botànic no fou coberta fins al cap de més de sis anys. Havia arribat una de les èpoques més dolentes de la història de l'Institut, que no solament restava mancat de direcció, sinó fins i tot de personal científic de qualsevol mena. Antoni de Bolòs salvà fins on pogué la situació i continuà treballant regularment a l'Institut, tot i essent jubilat. I encara intentà noves activitats, així el 1961 fou represa la tradició de les exposicions tardorals de bolets. També continuà els seus treballs personals: el 6 de desembre de 1959 ingressà a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona, on llegí una memòria sobre la història de la família Salvador.

Fins a l'any 1962 la situació s'aguantà sense gaires alteracions. Però en aquesta data Antoni de Bolòs començà a manifestar símptomes d'esclerosi cerebral i a perdre luciditat. Cada dia ell volia anar a l'Institut Botànic i, quan hi era, volia determinar plantes i fer les altres feines que feia abans. Però el seu treball era insegur, la seva lletra cada dia més difícil de llegir... Fins que un dia vam haver de prendre la decisió que no treballés més. La seva lenta davallada cada vegada era més sensible. Assegut en una cadira, primer llegint, més tard sense fer res, i finalment sense ni tan sols parlar, va passar els anys, empitjorant d'una manera contínua, fins a la seva mort, a l'acabament de 1975. Ell sempre havia estat un home de pau i la fase final de la seva vida fou pacífica i tranquil·la, bé que molt penosa per a tots els que l'envoltàvem i veiem com la seva personalitat es fonia irremissiblement.

Bibliografia científica d'Antoni de Bolòs i Vayreda:

1) 1916 – Les licopodiàcies i selaginel·làcies de l'herbari de la familia Bolòs. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 16: 129-130, Barcelona.
2) 1919 – *Polypodium vulgare* L. var. *aurita* (Willd.) Rey.-Pail. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 19: 97-99, Barcelona.
3) 1921 – De les notes botàniques de D. Ramon de Bolòs i Saderra. *Butll. Inst. Catal. H. Nat:* 21: 131-133, Barcelona.
4) 1922 – Una gramínia nova per a la flora catalana. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 22: 50, Barcelona.
5) 1922 – Sobre l'àrea de dispersió de la *Polygala Vayredae* Wk. Costa. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 22: 50-51, Barcelona.
6) 1924 – Alguns bolets de la comarca d'Olot. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 24: 193-195, Barcelona.
7) 1925 – L'estació paleontològica del «Pont de Ferro» i algunes consideracions sobre el volcanisme olotí. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 25: 112-123, Barcelona.
8) 1926 – De la correspondència d'Estanislau Vayreda a Ramon de Bolòs. *Revista d'Olot* I, 11, Olot.
9) 1926 – El *Polypodium cambricum* a Catalunya? *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 26: 125-128, Barcelona.
10) 1926 – La comarca de Olot y su vegetación. *Ferrovia* II, 5, Barcelona.
11) 1927 – L'àrea de dispersió de la *Polygala Vayredae* Costa. *Ciència* 12: 1-8, Barcelona.
12) 1930 – L'estructura del pla d'Olot. *Géologie de la Méditerranée occidentale (Géologie des Pays Catalans)* II, 20, Barcelona.
13) 1933 – L'*Oplismenus undulatifolius* R.S. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 33: 230-231, Barcelona.
14) 1933 – Un conreu que es perd. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 33: 119, Barcelona.
15) 1934 – Anotacions a la flora olotina, I. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 34: 131-137, Barcelona.
16) 1943 – Sobre el valor farmacológico de algunas *Polygala*. *Farmacognosia* 2: 297-300, Madrid.
17) 1944 – Comentario a una antigua obra de Fitoterapéutica. *Farmacognosia* 5: 175-183, Madrid.
18) 1944 – La *Genista horrida* (Vahl) D.C. en Peña de Oroel. *Euclides* 38: - , Madrid.
19) 1945 – El género *Moricandia* en la Península Ibérica. *An. Jard. Bot. Madrid* VI, 2: 451-461.

20) 1945 – El género *Lavandula* en la Península Ibérica. *Farmacognosia* 6: 212-235, Madrid.
21) 1945 – El *Arnica montana* en la Península Ibérica, *Farmacognosia* 7: 145-147, Madrid.
22) 1946 – El herbario Salvador. *Collect. Bot.* I: 1-8, Barcelona.
23) 1946 – La *Polygala Vayredae* Costa, endemismo pirenaico. *Collect. Bot.* I: 51-93, Barcelona.
24) 1947 – Plantas montserratinas de Juan Salvador. *Collect. Bot.* I: 323-329, Barcelona.
25) 1948 – Les sous-espèces d'*Arnica montana* L. *Agron. Lusit.* X: 111-116, Sacavém.
26) 1948 – El género *Digitalis* en el oriente de España. *Farmacognosia* 12: 7-10, Madrid.
27) 1948 – La *Valeriana officinalis* en la Península Ibérica. *Farmacognosia* 12: 257-258, Madrid.
28) 1949 – Anotacions a la flora olotina, II. *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 37: 8-16, Barcelona.
29) 1949 – Frère Sennen, E.C. Etienne Marcellin Granier-Blanc (1861-1937), *Butll. Inst. Catal. H. Nat.* 37: 130, Barcelona.
30) 1949 – Los *Aster* de la sección *Euaster*, su sistemática y su dispersión en la Península Ibérica. *Portugaliae Acta Biol.* (B). Vol. J. Henriques: 197-210, Lisboa.
31) 1950 – (en col·lab. amb O. DE BOLÒS) Vegetación de las comarcas barcelonesas, 584 p. Inst. Esp. Est. Med., Barcelona.
32) 1951 – (en col·lab. amb O. DE BOLÒS) Sobre el robledal del llano de Olot *(Isopyreto-Quercetum roboris). Collect. Bot.* III: 137-145, Barcelona. Trad. catalana parcial a *Olot-Misión*, 1-III-1974.
33) 1951 – Arturo Caballero Segarés (1877-1950). *Collect. Bot.* III: 147-148 (I-II), Barcelona.
34) 1951 – Plantas medicinales, in «Medicamenta», 4.ª ed., Ed. Labor, Barcelona.
35) 1953 – Datos botánicos sobre los montes de Falgars (Berga). *Collect. Bot.* III: 325-344, Barcelona.
36) 1954 – Algunas noticias sobre la Sociedad Botánica Barcelonesa. *Collect. Bot.* IV: 33-40, Barcelona.
37) 1954 - Adiciones a la bibliografía de Carlos Pau. *Collect. Bot.* IV: 203-205, Barcelona.
38) 1954 – Ramon Masferrer. *Ausa* 4, Vic.
39) 1956 – El herbario de A. C. Costa. *Collect. Bot.* V: 159-164, Barcelona.
40) 1956 – (en col.ab. amb. O. DE BOLÒS) Efectos de los fríos de

febrero de 1956 sobre la vegetación. *Collect. Bot.* V: 165-171.
41) 1956 – Pedro Palau Ferrer. *Collect. Bot.* V: 281-284, Barcelona.
42) 1957 – *Halopeplis amplexicaulis* (Vahl) Ung. en Aragón. *Collect. Bot.* V: 461-463, Barcelona.
43) 1957 – René de Litardière (Mazières-en-Gâtine 1888-1957). *Collect. Bot.* V: 601-602, Barcelona.
44) 1958 – Reflejos metálicos en el reino vegetal. *Collect. Bot.* V: 697, Barcelona.
45) 1958 – Luis Thomas y Doménech. *Collect. Bot.* V: 883-884, Barcelona.
46) 1958 – Rdo. P. Jaime Pujiula, S. I. (1869-1958). *Collect. Bot.* V: 885, Barcelona.
47) 1959 – Nuevos datos para la historia de la familia Salvador. Discurs de recepció a la R. Acad. de Farmàcia de Barcelona, p. 5-50.
48) 1960 – Los jardines botánicos. Federac. Farm., Secc. Cient., V ciclo, 15 p., Barcelona.
49) 1961 – (en col·lab. amb O. DE BOLÒS) Observacions florístiques. *Miscel. Fontserè* 83-102, Barcelona.
50) 1962 – Algunas novedades florísticas. *Collect. Bot.* VI: 357-362, Barcelona.
51) 1962 – Sobre *Rosmarinus tomentosus* Hub. et. Maire. *Collect. Bot.* VI: 367-371, Barcelona.
52) 1962 – Notas sobre la vegetación de los alrededores de Jaca. *Actas III Congr. Internac. Est. Piren.:* 29-41, Saragossa.
53) 1963 – Tournefort et Jaume Salvador. *Adansonia,* n.s., III, 1: 3-4, Paris.
54) 1964 – Sobre el *Lithospermum oleifolium* Lap. *Collect. Bot.* VI: 475-477, Barcelona.
55) 1964 – Francisco Beltran Bigorra (1886-1962). *Collect. Bot.* VI: 535, Barcelona.
56) 1966 – J. Capell, S. I. (1907-1965). *Collect. Bot.* VI: 699, Barcelona.
57) 1966 – (en col·lab. amb O. DE BOLÒS) Pius Font i Quer (1888-1964). *Vegetatio* XIII: 172-173, La Haia.
58) 1966 – El doctor Pio Font y Quer. *Bol. Farm.* : 67-68.
59) 1968 – (en col·lab. amb O. DE BOLÒS) Biografía de P. Font Quer. *Collect. Bot.* VII: 5-45, Barcelona.
60) 1972 – Luis Ceballos y Fernández de Córdoba (El Escorial 1896-1967). *Collect. Bot.* VIII: 201-202, Barcelona.

ORIOL DE BOLÒS